

References:

1. Ukraine: civilian casualty update 10 June 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2022/06/ukraine-civilian-casualty-update-10-june-2022>
2. Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer. URL: <https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer>
3. Arie Freiberg The state as a victim of crime *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, Volume: 21 issue: 1, page(s): 20-30. Issue published: March 1, 1988. URL: <https://doi.org/10.1177/000486588802100103>
4. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power New York, 29 November 1985. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/dbpjvcap/dbpjvcap.html>
5. Communication from the Commission to the European parliament and the Council on the Fourth Progress Report on the implementation of the EU Security Union Strategy COM/2022/252 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:252:FIN>
6. Tuliakov Viacheslav. Victims of international crimes through war in Ukraine human rights discourses. URL: <https://www.symposiumvictimology.com/plenarios> Additional info see: https://www.eldiario.es/politica/jurista-ucraniano-tuliakov-pide-declarar-rusia-terrorista_1_9056680.html; <https://www.elcorreo.com/politica/urkullu-pide-situar-20220606114156-nt.html>; <https://www.diariovasco.com/internacional/europa/pensamiento-imperialista-rusia-entrevista-viacheslav-tuliakov-20220606121922-nt.html>; <https://www.europapress.es/euskadi/noticia-catedratico-derecho-penal-odesa-viacheslav-tuliakov-expondra-situacion-victimas-ucrania-san-sebastian-20220602135102.html>; <https://www.naiz.eus/eu/info/noticia/20220607/tuliakov-legalari-ukrainarrak-errusia-estatu-terrorista-izendatzeko-eskatu-du>
7. Текст проекту нового Кримінального кодексу України URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code?fbclid=IwAR0q8h1NML9Q4R_jZzBP0H9Kk6HEsVw4Jg-S2i5wr7BR0pb9y76D9c_AVOE

Ключові слова: агресія, геноцид, жертва злочину, колективна жертва, віктимологія, кримінальне право, поводження.

Key words: aggression, genocide, victim of crime, collective victim, victimology, criminal law, treatment.

МИРОШНИЧЕНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент*

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

У розділі восьмому Загальної частини Кримінального кодексу України передбачені обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння. Це правомірні дії зовнішньо схожі з кримінальними правопору-

шеннями, але які не є кримінально протиправними внаслідок своєї суспільної корисності або прийнятності. І хоча вони спричиняють певну шкоду суспільним відносинам, але визнаються правомірними.

Ці обставини за своїм змістом є суспільно корисними чи соціально прийнятними (припустимими) в певній обстановці. Вони характеризуються як свідомі та вольові вчинки людини зовнішнє схожі з кримінальними правопорушеннями, що вчиняються при наявності певних підстав та умов правомірності. Але зовнішня схожість з правопорушеннями може виключати кримінальну відповідальність, якщо ці діяння не є суспільно небезпечними та кримінально протиправними. Кримінально-правові наслідки від вчинення таких діянь, якщо вони відповідають приписам закону, не визнаються кримінально протиправними і виключають кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду.

До обставин що виключають кримінальну протиправність діяння були віднесені: необхідна оборона, крайня необхідність, затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, фізичний або психічний примус, виконання наказу або розпорядження, діяння, пов'язане з ризиком, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Кожна з обставин, що виключає кримінальну протиправність діяння має свої певні умови правомірності.

Наприклад, необхідна оборона має умови правомірності що характеризують суспільно небезпечне посягання та захист від нього. Якщо умови захисту явно не відповідають умовам посягання, то має місце перевищення меж необхідної оборони. Таким чином, кожен раз треба встановлювати всі умови правомірності необхідної оборони що мають відношення як до суспільно небезпечного посягання так і до захисту від нього.

У зв'язку з воєнним станом в Україні, 15.03.2022 року був прийнятий і набрав чинності з 21 березня 2022 року Закон № 2124-IX, яким було доповнено перелік обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, а саме: Захист України від іноземної агресії (ст. 36-1), Бойовий імунітет (ст. 36-2) та Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1). Ці обставини нові для КК України, тому потребують осмислення і тлумачення для їх практичного застосування.

В ст. 36-1 КК «Захист України від іноземної агресії» зазначено, що кожна особа має право на захист України від іноземної агресії. Такий захист не є кримінальним правопорушенням. Допускається заподіяння шкоди усіма доступними засобами при захисті України від іноземної агресії. Шкода може бути спричинена як державі-агресору, так і її організаціям чи представникам, включаючи військовослужбовців її збройних сил, інших воєнізованих формувань (за винятком цивільного населення, яке не бере участі в бойових діях). Умови правомірності в статті не зазначені, тому законом передбачаються всі доступні засоби, які можуть бути використані під час захисту України від іноземної агресії.

Далі, ст. 36-2 КК «Бойовий імунітет» закріплює поняття бойового імунітету та умови його правомірності, а саме, виключається кримінальна відповідальність військовослужбовців, добровольців сил територіальної оборони ЗСУ та працівників правоохоронних органів за шкоду, яку вони заподіяли при захисті України не ворогу, а правоохоронним інтересам самої України або її громадянам, яку не можливо було передбачити в конкретних умовах місця, часу, обстановки та наявної інформації. Звільняються від відповідальності, в тому числі кримінальної, військовослужбовці, добровольці сил оборони, працівники правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень, брали участь в обороні України, особи, визначені Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування зброї та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони. При цьому, законодавець вказує на так звану «розумову обачність», яку неможливо було передбачити при плануванні та виконанні певного завдання. Або такі дії охоплюються «виправданим ризиком», крім випадків порушення законів та звичаїв війни, чи застосуванням збройних сил, визначених міжнародними договорами, на які надана згода Верховною Радою України. Таким чином, ці обставини виключають протиправність діяння та кримінальну відповідальність.

Крім того, КК доповнений ст. 43-1 яка закріплює (передбачає) умови виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності України. Не є кримінальним правопорушенням діяння вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронним інтересам, при відсутності ознак катування чи застосування засобів введення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, погодженими Верховною Радою України.

Ці обставини пов'язані з воєнним станом у країні, тому потребують встановлення певних меж їх застосування (умов правомірності). Слід також звернути увагу на відмінність нових обставин від таких, що вже були передбачені в КК України, а саме – необхідної оборони, виконання наказу або розпорядження та діянь, пов'язаних з ризиком.

Законодавець не звертає увагу на правила поводження з вогнепальною зброєю (придбання та зберігання вогнепальної зброї або боеприпасів) з метою її застосування в ході стримування збройної агресії, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності. Це положення потребує уточнення, тому що вогнепальна зброя може застосовуватися при певних умовах (див. Інструкцію про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів). Частіше за все, вогнепа-

льна зброя застосовується проти озброєних осіб, нападу групи осіб, у зв'язку з вторгненням на територію нашої держави. Відносно мирного населення, поведінка якого не є суспільно небезпечною, вогнепальна зброя не може бути застосована. Ще раз звертаємо увагу на застосування вогнепальної зброї з «урахуванням розумової обачності», як це вказується в ст. 36-2 КК. В період воєнного стану, не повинен порушуватись правовий режим придбання та застосування вогнепальної зброї, тому володіння вогнепальною зброєю треба тримати під контролем правоохоронних органів що здійснюють дозвільну систему (см. «Положення про дозвільну систему»). Військовослужбовцям, працівникам правоохоронних органів дозвіл на носіння вогнепальної зброї видають відповідні начальники. Тобто всі дії з вогнепальною зброєю повинні вчинятися у правовому полі.

Також слід звернути увагу на нову редакцію частини третьої ст. 263 КК а саме: «не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій передбачених частинами першою або другою статті 263 КК особа, яка добровільно здала органам влади зброєю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої» (в редакції від 24.03.2022 року).

Як підсумок, щодо правової природи викладених законодавчих новел. Вони розміщені у розділі восьмому Загальної частини КК України «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння». Тому треба уточнити їх правову природу, умови застосування та правові наслідки, при наявності яких: виключається кримінальна відповідальність, або особа не підлягає кримінальній відповідальності, чи особа звільняється від кримінальної відповідальності, або це взагалі не є кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 2124-IX від 15.03.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах воєнного стану».
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 (у редакції від 23.04.2022): Відомості Верховної Ради України № 25, Ст. 131.

Ключові слова: обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, необхідна оборона, захист України від іноземної агресії, бойовий імунітет, виконання обов'язку щодо захисту України.

Key words: circumstances excluding criminality of an act, justifiable defence, defence of Ukraine from foreign aggression, combat immunity, fulfilment of a duty on defence of Ukraine.